

*Пачева Н.О.
аспірант ДВНЗ «Київський
національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

Сутність та походження поняття «інститут»

Інституційне середовище є важливою складовою соціально-економічних зрушень в національній економіці і підвищення рівня її конкурентоспроможності. У процесі розвитку суспільства економічні та позаекономічні інститути формувалися сприяючи якісним змінам у розвитку країни, серед яких праця, власність, влада, капітал, сім'я та ін.

Інституціоналісти, як писав Д. Гамільтон, спрямовують свої економічні дослідження на досить невизначений предмет, який називають інститутами. І на даний час питання, що ж є інститутом є не досить вивченим.

Засновником теорії традиційного інституціоналізму вважають американського економіста Т. Веблена. Інститути – це, по суті справи, поширений образ думки про те, що торкається окремих відносин між суспільством і особистістю і окремо виконаних ним функцій [1, С. 200, 201]. Визначаючи інститут як «стереотип думки», логічно віднести його до феноменів культури. На відміну від правил, які нав'язані ззовні, інститути в інтерпретації Т. Веблена є результатом «освоєння» цих правил індивідами. [7, С. 23].

О.Уільямсон відзначав роль слухняності та опортунізму в становленні і зміні інституційних вимог. Слухняність, чи виражена індивідами згода витримувати встановлені обмеження, сприяє реалізації інституційних вимог у господарській діяльності суб'єктів. Для розуміння суті інституту, є відношення згоди, що встановлюється між суб'єктами в процесі життєдіяльності. Інституційне середовище (О.Уільямсон) – це правила гри, що визначають контекст, в якому відбувається економічна діяльність.

Поширення ідей інституціоналізму спричинило розшарування цієї школи на низку специфічних ідейних течій – насамперед «старий» (традиційний) і «новий» інституціоналізм.

Старий інституціоналізм, наслідуючи дослідницькі традиції Т. Веблена, зосереджує увагу на соціально-психологічних проблемах особистості, суб'єкта господарювання в середовищі ринкової економіки (стереотипи свідомості та поведінки, повнота і неповнота інформації).

Представники нового інституціоналізму вважають об'єктом свого дослідження інститути – не тільки як культурні чи соціально-психологічні феномени, а як набір формальних і неформальних норм («правил гри»), що скеровують економічну поведінку індивіда та організації в умовах ринкового господарювання. «Класиком» нового інституціоналізму вважають американського ученого, лауреата Нобелівської премії» (1993) Д.Норта [3]. Визначення інститутів за Д.Нортом, яке вже стало класичним, і введена ним відмінність інститутів від організацій, де інститути – це правила, а організації – вже не інститути, а гравці.

Так, слідом за Д.Нортом, А.Е. Шаститко дає визначення інституту як сукупність правил, які обмежують поведінку економічних агентів і впорядковують взаємодію між ними, а також відповідних механізмів контролю за дотриманням даних правил [6].

Неодноразово звертали свою увагу на поняття «інститут» українські науковці у літературі. Я. Кузмінов, поняття «інститут», уявляє досить розмитим, що відбиває розмаїття думок академічного співтовариства з приводу його визначення [4].

В.Л. Тамбовцев вважає інститутом сукупність санкціонованих правил із соціальним механізмом їхнього захисту. Правила поведінки економічних агентів у певних ситуаціях і правила поведінки гарантів виконання правил у разі виявлення відхилення від них – виділяє у складі інституту [5].

Як зазначає, Якубенко В.Д., у своїй праці «Базисні інститути у трансформаційній економіці», утилітарність слова «інститут» у сучасній політичній теорії та взагалі в літературі суспільного напрямку набула такого поширення, що, без сумніву, ускладнює спробу виходу на конструктивне визначення того, що, власне, може вважатися інститутом. Любов – інститут,

сім'я – інститут, власність – інститут, організація – інститут, тіньова економіка – інститут... Можливо, сучасна за ангажованість цього терміна й не викликає занепокоєння для лінгвістики, але потребує певного вивільнення в рамках інституціональної теорії [7, С. 20].

Розвиток інститутів економічної системи слід розглядати як фундаментальну проблему, розв'язання якої сприятиме, зокрема обґрунтуванню ролі позаекономічних інститутів у суспільному відтворенні.

А також, як ви гадаєте, чи залежить економіка країни від такого показника, як чесність, старанність, працьовитість, довіра? Звичайно залежить, але всі вони не є економічними категоріями, а, скоріш за все моральними, від яких напряду залежить економіка країни, регіону, області.

Наприклад, нормальне функціонування держави, а особливо фінансової сфери, неможливе без активного залучення заощаджень найширших верств населення в обіг спеціалізованих фінансових установ, створення однаково доступних умов для підприємств до джерел фінансування.

Це можливо лише в разі, якщо випереджаючими темпами в порівнянні з кількісними характеристиками зростання фінансового ринку будуть розвиватися відносини фінансово-економічної довіри, якими пронизані практично всі фінансові процеси: кредитування, інвестування, страхування життя та інше.

Тому в силу недостатньої теоретичної дослідженості і відсутності міцної методологічної бази позаекономічних інститутів, позначена наукова проблема актуальна, а її рішення практично значуще.

Оскільки термін «інститут» виникає ще до становлення інституціональної теорії (в тому чи тому її вигляді) й, окрім цього, оскільки, за загальними визначеннями, єдина і чітка інституціональна теорія відсутня, то ці зміст і значення неминуче будуть багатозначними, розпливчатими і суперечливими.

Поняття «інститут» розкриває себе через множину, точніше, систему визначень, логічно взаємопов'язаних, і цей взаємозв'язок має відобразити реальні зв'язки і взаємозумовленості, властиві об'єкту нашого пізнання [2].

Література

1. Веблен Т. Теория производственного класса. – М.: Прогрес, 1984.
2. Дементьев В.В. Що ми досліджуємо, коли досліджуємо інститути? / В.В. Дементьев // Економічна теорія, 2009. - № 3. – С. 75 – 92.
3. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія та практика / [З. Ватаманюк, С. Панчишин, О. Дорош, Н. Гнатюк та ін.]; за ред. Зіновія Ватаманюка. – Львів: Новий Світ-2000, 2005. – 648 с.
4. Кузьминов Я.И., Бендукидзе К.А., Юдкевич М.М. Курс институциональной экономики: институты, сети, трансакционные издержки, контракты – М., 2006. – С. 91.
5. Тамбовцев В.Л. Институциональный рынок как механизм институциональных изменений [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.ecsocman.edu.ru/images/pubs/2003/11/24/0000133298/003tamBOWCEW.pdf>.
6. Шаститко А.Е. Новая институциональная теория. – М. : ТЕИС, 1998.
7. Якубенко В.Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 252 с.